

שבעים הזקנים ותולדות ההנהגה בבית ישראל *

תמצית: שבעים הזקנים הם למעשה שבעים ראשי בתי האב של עם ישראל, שהיו ההנהגה הטבעית לפני בוא משה רבינו. נסקרות ההוכחות לדבר זה, תולדות ההנהגה השבטית הקדומה בעם ישראל לפני משה ובמקביל לכהונתו, מותם של הזקנים בעוונות הדור, ומעמד מינוי ההנהגה החדשה בפרשת בהעלותך.

בספר במדבר, בפרשת בהעלותך, מתוארים במלים קצובות וסתומות מקבץ חטאים, שגררו בעקבותיהם אסונות שגם טיבם לא התפרש בבהירות, ואשר הובילו לבסוף למינוי שבעים זקנים.

זה לשון המקראות (יא, א - טז, מצוטט בדילוגים):

וַיְהִי הָעַם כְּמִתְאַנְנִים רַע בְּאַזְנֵי ה' וַיִּשְׁמַע ה' וַיַּחַר אַפּוֹ וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בְּקִצְהָ הַמַּחֲנֶה: וַיִּצְעַק הָעַם אֶל מֹשֶׁה וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶל ה' וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ: וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא תִבְעָרָה כִּי בָעָרָה בָּם אֵשׁ ה': וְהָאֶסְפָּסָף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּוּ תִאָּוָה וַיָּשִׁבוּ וַיָּבֹאוּ אִישׁ לִפְתַּח אֹהֶלוֹ וַיַּחַר אַף ה' מְאֹד וּבְעֵינַי מֹשֶׁה רָע: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' לָמָּה תִרְעַתְךָ לְעַבְדְּךָ וְלָמָּה לֹא מָצַתִּי חֵן בְּעֵינֶיךָ לְשׂוֹם אֶת מִשְׁאֵל כָּל הָעַם הַזֶּה עָלַי: הֲאֵנֹכִי הָרִיתִי אֶת כָּל הָעַם הַזֶּה אִם אֲנֹכִי יִלְדֵתִיהוּ כִּי תֹאמַר אֵלַי שְׂאֵהוּ בְּחִיקְךָ כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאָמֶן אֶת הַיִּנֹּק עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּיו: מֵאִיִּן לִי בָּשָׂר לִתֵּת לְכָל הָעַם הַזֶּה כִּי יָבֹאוּ עָלַי לֵאמֹר תִּנֶּה לָּנוּ בָּשָׂר וְנֹאכְלָהּ: לֹא אוֹכַל אֲנֹכִי לִבְדִּי לְשִׂאת אֶת כָּל הָעַם הַזֶּה כִּי כִבֵּד מִמֶּנִּי: וְאִם כָּכָה אֶת עֲשֵׂה לִי הֲרֹגֵנִי נָא הַרְג אִם מְצַאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְאֵל אֲרָאָה בְּרַעְתִּי: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אֶסְפָּה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִדְעָתָּ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעַם וְשֹׁטְרֵיו וְלִקְחָתָּ אֹתָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ: וְיִרְדַּתִּי וְדִבַּרְתִּי עִמָּךְ שָׁם וְאֶעֱלֵתִי מִן הָרֹחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשָׁמַתִּי עֲלֵיהֶם וְנִשְׂאוּ אִתְּךָ בְּמִשְׁאֵל הָעַם וְלֹא תִשָּׂא אֹתָהּ לְבַדְּךָ:

* הערות ניתן לשלוח לכתובת דואר האלקטרוני: tyd505505@gmail.com

בהמשך הפרשה הפסוקים כוללים את מינוי הזקנים לצד העונש על תאוות הבשר במקביל לנס השלו.

במבט ראשון, נראה כי פרשה זו מתאפיינת בהכללת נושאים שונים לחלוטין, שלא הזדמנו לפונדק אחד אלא מצד זמנם.

מלבד זאת, ראוי לעורר מספר תמיהות. ראשית, לא מובן מדוע דוקא עתה התאונן משה על היות משא העם כולו על כתפיו, כבר עברה תקופה די ארוכה מעת יציאת מצרים עת הושם משה לראש ומנהיג, לא פעם ולא פעמיים היה צריך להתמודד עם העם הכולל בתוכו טרחנים, אפיקורסים, ורוגנים¹. מה אירע לו עתה שגרם לו להתלונן על מר גורלו?

שנית, כאשר נדרש מינוי שבעים הזקנים שיעמדו לצד משה בניהול העם, מה הצורך להאציל מן הרוח אשר על משה לזקנים? תאמר, כי בהיותם מנהיגים כמשה, צריכים הם לנבואה כמשה, הרי הכתוב מכחישך. שנאמר (יא, כה) וַיְהִי כְּנוֹחַ עֲלֵיהֶם הָרוּחַ וַיִּתְנַבְּאוּ וְלֹא יָסְפוּ. משמע, לפי פשוטו של מקרא, ששוב לא הוסיפו להתנבא.

שלישית, שבעים זקנים כבר היו להם לישראל בעת מעמד הר סיני, כמבואר בתורה (שמות כד, ט) וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וְאָבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל. אם כן, להיכן נעלמו אותם שבעים זקנים?

ורביעית, למה דווקא שבעים?

על מנת לבאר את העניין, נדרשים אנו לעמוד על אופי המנהיגות וגלגוליה בעדת בני ישראל למן יציאתם מארץ מצרים, זאת על ידי עיון בדרכי היווצרות כל עם ושבת.

המנהיגות בעת העתיקה

כל אומה, היא התרחבות של משפחה בודדת. משפחה אשר ראשיתה מצער, אב ובניו, כאשר כל אחד מהם מקים את ביתו ומרחיב בכך את המשפחה, תוך כדי שיש את הכלל המשפחתי, ואת פרטי המשפחות המצומצמות. כאשר המשפחה מתרחבת יותר ויותר, מתחדדים ההבדלים בין הפרטים שהם עצמם כוללים תחתיהם משפחות מצומצמות, ובכך נוצרים שבטים, המתייחסים כולם לאותו שורש וגזע, אך עדיין, הם מופרדים לשבטיהם, אשר מופרטים אף הם לבתי אבות ומשפחות.

בגרעין המשפחתי הראשוני, אין עוררין על מנהיגות האב, הוא הָרָה גָּבֵר, והוא אשר מפרנס ומכלכל, ובכך כולם נמשכים אחר מוצא פיו גם כי יזקין. גם בהתרחבות המשפחה, כל עוד הסב הזקן חי ומתפקד, על פיו יצאו ועל פיו יבואו.

¹ ראה רש"י זכרים א, יב.

כאשר הזקן מפנה את מקומו עם מותו, שרביט המנהיגות עובר באופן טבעי לבכורו אשר שם אביו נקרא עליו, בהיות הוא ראשית אונו. בכך, הוא מוביל לא רק את זרעו, אלא אף את זרע אביו. זאת, כמובן מלבד ההנהגה הפרטית שבכל בית אב ובכל משפחה.

ככל שהמשפחה הולכת ומתרחבת, וככל שהיא כוללת כמה שבטים, הרי שלכל שבט מנהיגות משלו, כפי שלכל בית אב ישנו מנהיג משלו, וכולם נמשכים אחר המנהיג הכללי של האומה, אשר לעתים יקרא מלך.

ניתן להסתכל על כך כמערכת היררכית, אשר כל משפחה גרעינית מנוהלת על ידי אביה, אשר מונהג על ידי ראש בית האב, אשר הוא אביו או זקנו של בית האב, או ממלא מקומם; כאשר מעל בית האב עומד זקן השבט או ממלא מקומו, וכל ראשי השבטים גם יחד נועצים עם ראש האומה וממלאי מקומו לדורות.

המנהיגות, תעבור בדרך כלל בירושה לבכור, עד כדי מצב של היווצרות שושלת מנהיגותית לדורות. כמובן, שמקרים מיוחדים יכולים להעביר את המנהיגות לבן מוצלח אחר, או במקרה ועדיין הדור הזקן והמנוסה יותר עדיין קיים, היא תעבור מאח לאח, הכל כפי גלגלי הזמנים והמקרים וההתרחשויות שבכל זמן ועת.

משמעות התואר "נשיא" והמונח "שבט"

בתורה אנו מוצאים את התואר נשיא למנהיגים אלו, יש את נשיא השבט, ויש את נשיאי בית אב, וכדומה. יש לשער, כי המטה אשר ביד הזקן המוביל, הוא זה שהעניק למשפחה המורחבת את הכינוי **שבט**, אשר הוא מילה נרדפת למקל. השרביט והמטה תמיד סימלו את ההנהגה, בפרט כאשר היא הייתה שייכת באופן טבעי לזקן ולישיש ההולכים על משענתם².

כאשר בירך יעקב אבינו את יהודה בנו והעניק לו את ההנהגה לדורות, אמר (בראשית מט, י) לא יסור שבט מיהודה, לא פלא אם כן שכאשר המשפחה מקבלת מעמד משלה בתוך האומה, ראוי לכנותה **שבט**, המבטא את המנהיגות העצמאית שלה³.

הנשיא לפי הנחה זו, הוא **נושא** המטה. כאשר האב הזקן עוצם את עיניו בטרם מותו, יעביר את מטהו למי שנכון בעיניו, ובכך ימנהו להנהיג את זרעו אחריו. לכן, בעוד האב היה בעל המטה, בנו אינו אלא נושא, כאשר הוא ממלא את מקום אביו להנהיג את כל המשפחה, ולא רק את יוצאי חלציו הוא.

² הסבר כעין זה מופיע בספר השרשים לרד"ק ערך שבט.

³ יידי הרב לוי יצחק חריטן העיר, כי מחוקק מבין רגליו המופיע בהמשך הפסוק מתאים אף הוא למקל אותו אחזו שליטי מצרים, המכונה במצרית 'חקה'.

השתלשלות הנשיאות וההנהגה בקרב בני ישראל

כל עוד חי יעקב אבינו, הנהיג הוא את משפחתו, הוא נישא על ידם אל ארץ מצרים, והוא המשיך להדריך אורחותם עד אשר שכב עם אבותיו. בעת חלה את חליו האחרון, קרא לבניו ובירך אותם, איש כברכתו.

באותה שעה, ברור היה כי יוסף בנו הוא אשר ינהיג את המשפחה אחריו, בהיותו משנה למלך מצרים, והוא מכלכל את בית יעקב לחם לפי הטף. ובכל זאת, בירך יעקב את יהודה בהתייחסו אליו כאל מנהיג ונושא השבט. דבר זה מבואר, שהרי מראשית סיפור השבטים מתפקד יהודה כמנהיג הטבעי, וכך נתפרש בדברי הימים "כי יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו, והבכורה ליוסף".

לאחר 54 שנים, מת יוסף. לאחר מכן מתו אחיו במשך השנים, וניתן לשער כי הנהגת המשפחה אשר כבר התרחבה מאז היותם שבעים נפש, עברה מאח לאח. על פי מסורת חז"ל⁴, לוי הוא זה שהאריך ימים יותר מכל אחיו, ויש להניח שהוא היה נושא השבט האחרון מבני יעקב.

כאשר מת הוא בגיל 137 שנה, עברה ההנהגה לבנו קהת, וממנו לנכדו עמרם. השערה זו מתאימה למסורת חז"ל הגורסת שעמרם היה מנהיג בדורו לכל בני ישראל כמבואר במסכת סוטה (יב, א).

אין אנו יודעים להצביע על הסיבה שמנעה את העברת המטה לגרשון, אך יש להתבונן בהדגשת קשרי החיתון השונים של משפחת עמרם: ראשית, עמרם עצמו נשא את יוכבד דודתו ובכך בעצם התקדם במעלה ההיררכיה לדור הבוגר. שנית, אהרן בנו נשא את אלישבע בת עמינדב ממשפחות ההנהגה של שבט יהודה (ונחשון בן עמינדב היה נשיא יהודה לאחר זמן) לו לאישה. כך התחתן בית עמרם בזרעו של יהודה, אשר כזכור התייחס ישראל סבא אליו כמנהיג.

נראה, שהשתלשלות עניינים זו, הובילה לכך שבתקופה שקדמה ליציאת מצרים, הונהג שבט לוי בפרט, והעם הישראלי בכלל, על ידי אהרן, בנו של עמרם נושא מטה לוי אשר ירש אותו לאחר כל אחיו מאביו. כך עולה ממשמעות דברי ה' בשמות (ד, יד) הלא אהרן אחיקה הלוי ידעתי כי דבר ידבר הוא⁵.

לפי הנחה זו, משה לא הוצנח מן הבלתי נודע אל משבצת הגואל, אלא אחיו אהרן הוא זה שפינה לו את מקומו, כאשר העם כולו מקבל זאת בטבעיות, בהיות גם הוא בנו של המנהיג הקודם. יתכן בהחלט, כי אילו היה משה בן משפחה פשוטה שאינה קרובה אל ההנהגה, לא היה זוכה לאוזן קשבת אצל מי מזקני העם, אשר בלעדיהם לא ינוע איש ממקומו.

⁴ היכולה למצוא תימוכין בעובדה הידועה לנו שמשה היה לבסוף מנהיגו המקובל של העם כולו, וכפי שיתבאר.
⁵ ראה גם שמואל א ב, כז - כח: וַיָּבֹא אִישׁ אֶל־הַיָּהוָה אֶל עֲלִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' הַנְּגִלָה נְגִילָתִי אֶל בֵּית אָבִיךָ בְּהֵיטֵב בְּמִצְרַיִם לְבֵית פְּרָעֹה: וּבָחַר אֶת־אֹתוֹ מִכָּל שְׂכֵטֵי יִשְׂרָאֵל לִי לְכַהֵן לְעֹלֹת עַל מִזְבְּחִי לְהַקְטִיר קִטְרֹת לְשֵׁאת אֶפֶוד לְפָנַי וְאַתָּנָה לְבֵית אָבִיךָ אֶת כָּל אֲשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל.

זקני ישראל במצרים ובמהלך המסעות

אנו מוצאים את זקני ישראל לראשונה עם בוא משה למצרים בשובו ממדין, ה' מצווה עליו לבוא אתם אל פרעה ולדרוש את יציאתם למדבר לשלושת ימים לזבוח לו⁶, את מצוות הפסח מוסר משה לכל העם באמצעות זקני ישראל⁷, עם הגיעם למרה פותר משה את בעיית המים לעיני זקני ישראל⁸. להבנתי, מדובר בזקני השבטים והמשפחות, אשר כל הנהגה, מסורתית או חיצונית צריכה להתחשב בהם ולהעביר את מסריה דרכם.

במעמד הר סיני⁹ אנו מוצאים לראשונה את מספר הזקנים, כאשר אל הר סיני עולים משה, אהרן, נדב ואביהוא, ושבעים מזקני ישראל.

לפי ההשערה כי ההנהגה הכללית של האומה כולה הייתה באותה שעה ביד נשיאי משפחת לוי, אנו רואים כאן את מנהיגי העל, שכולם כמובן בני משפחה אחת, עולים יחד עם שאר המנהיגים המובלים על ידיהם אל ההר.

מספר משפחות בני ישראל

הבה ונמנה את משפחות בני ישראל, כפי שהם מנויים בפרשת פנחס (במדבר פרק כו) על מנת להבין על פי סכומם את סך מנהיגיהם.

יש לשים לב, כי ישנן משפחות אשר התפצלו, אך עדיין התורה מונה את המשפחה המקורית כקיימת. מכאן, שחלקים מן המשפחה המקורית (לדוגמא: משפחת הפרצי משבט יהודה) זכו לעצמאות ושוב לא היו תחת הנהגת נשיא בית פרץ, בעוד חלקים אחרים מונהגים על ידו. כך שלמשל בזרע פרץ יש 3 משפחות עצמאיות, אשר מעליהן נשיא יהודה, אחת מהן היא משפחת פרץ, ושתיים הן משפחות בניו: החצרוני והחמולי.

לראובן 4 משפחות - החנכי, הפלאי, החצרוני והכרמי; לשמעון 5 משפחות - הנמואלי, הימיני, היכיני, הזרחי והשאולי; לגד 7 משפחות - הצפוני, החגי, השוני, האזני, הערי, הארודי והאראלי; ליהודה 5 משפחות - השלני, הפרצי, החצרוני, החמולי והזרחי; ליששכר 3 משפחות - התולעי, הפוני, הישבי והשמרני; לזבולון 3 משפחות - הסרדי, האלוני והיחלאלי; למנשה 8 משפחות - המכירי, הגלעדי, האיעזרי, החלקי, האשריאלי, השכמי, השמידעי והחפרי; לאפרים 4 משפחות - השותלחי, הבכרי, התחני והערני; לבנימין 7 משפחות - הבלעי, האשבלי, האחירמי, השופמי, החופמי, הארדי והנעמי; לדן משפחה אחת - השוחמי; לאשר 5 משפחות - הימנה, הישוי, הבריעי, החברי והמלכיאלי; לנפתלי 4 משפחות - היחצאלי, הגוני, היצרי והשלמי.

⁶ שמות פרק ג.

⁷ שם יב, כא.

⁸ שם יז, ה - ו.

⁹ שם כד, א.

אלא שבהקבלה למניין בני ישראל היורדים לארץ מצרים שבספר בראשית (פרק מו), אנו מוצאים את אוהד בן שמעון המופיע שם ונפקד מכאן, כמו עוד חמש בנים לבנימין אשר משפחותיהם אינם מן החשבון כאן¹⁰. הרי לנו 62 משפחות לסכום הכללי.

מלבד זאת יש לנו את שבט לוי המפוצל למשפחות קטנות מאוד יחסית לגודלו הזעום למול שאר שבטי ישראל, ויתכן שהיותם נושאי ההנהגה הכללית גרמה להם זאת. ועל פי החשבון בפרשת במדבר (פרק ג) יש בהם 8 משפחות - הלבני, השמעי, העמרמי, היצהרי, החברני, העזיאלי, המחלי, המושי.

הרי שביציאת מצרים הייתה האומה מחולקת לשבעים משפחות במדויק. לכל משפחה, יש את המנהיגות שלה. וכאשר משה מבקש להוביל את העם, צריך הוא להידבר עם שבעים המנהיגים אשר הם ימסרו את דבריו ואת הוראותיו למשפחותיהם, ויביאו את דבריהם לפני משה¹¹.

לפי הנחה זו, אין שבעים הזקנים מחולקים בצורה ממוצעת ושווה בין שבטי ישראל, אלא כל משפחה יוצגה על ידי מנהיגה במועצת ההנהגה הכללית אשר הובלה על ידי משה בשיתוף אהרן ובניו הגדולים¹².

עצת יתרו והזקנים

כאשר בא יתרו וראה את משה יושב וכל העם עומדים עליו לדרוש את האלוהים, הרע הדבר בעיניו. הצעתו למנות שרי אלפים ומאות ועשרות אשר ישפטו את העם ואת הדבר הקשה בלבד יביאון אל משה, התקבלה בסופו של דבר, והמינויים יצאו לדרך.

אין הדעת סובלת לומר, כי ראשי המשפחות נשואי הפנים, נשיאי ההנהגה, היו צריכים לבוא לדרוש את דבר ה' מפי צאצאם יוצאי חלצם היושב על כיסא דין. ההיגיון נותן, כי שרי האלפים המדוברים, הם הם הזקנים האמורים. וכך מסתבר, שאותם זקנים אשר היו עם משה בהר סיני, ואשר נשאו את משא העם אתו, הם אלו שישפטו את משפחותיהם.

נראה, שיתרו לא בא לחדש איזה רעיון מהפכני. אלא שלאחר קבלת התורה, מאחר והשאלות והדרישות רבו למעלה ראש, ומשה ציר נאמן לשולחו היה עמהם, לא עלה על דעת העם לגשת אל המנהיג הוותיק בשבט או במשפחה, מאחר ומי שדיבר עם ה' עצמו מצוי באיזור.

¹⁰ במסורת חז"ל מופיע תיאור אודות מלחמות בין בני לוי ובני בנימין, אשר הפילה חמש משפחות מן הימיניים. וראה ברש"י במדבר כו, יג; ושם, טז. ובשפתי חכמים שם. יש להעיר, כי מחיקת משפחות שלמות על ידי מלחמות מובנת במיוחד לפי התרבות השבטית, ואכמ"ל.

¹¹ נראה, כי משפחת העמרמי לא הונהגה על ידי משה או אהרן, כפי שאנו רואים שהנהגת בני קהת נמסרה לידי אליצפן בן עזיאל, והנהגת כל שבט לוי הייתה על נשיא נשיאי הלוי אלעזר בן אהרן הכהן. וזה מתאים עם שבעים הזקנים העולים להר מלבד משה ואהרן, נדב ואביהוא.

¹² לא למותר לציין את תיאור חז"ל אודות נדב ואביהוא אשר אמרו מתי ימותו שני זקנים הללו - משה ואהרן - ואני ואתה ננהיג את הדור. נראה, כי ברור היה להם כי ההנהגה תעבור אליהם אחר מות המנהיגים הנוכחיים, וזאת על פי ההבנה כי הנהגת האומה הייתה מסורה, גם ללא היות משה נביא ה' ושליחו, לבני לוי ועמרים.

יתרו הציע להחזיר את ההנהגה השבטית והמשפחתית למקומה, וליצור שושלת של מסירת דיני התורה למן משה ועד המשפחה הגרעינית.

וראיה לדבר - נשיאי המטות, שהם י"ב ראשי השבטים, מכונים במקום אחר (במדבר א, טז) **ראשי אלפי ישראל**. אם כן אך מתבקש לומר כי מי שמכנה יתרו **שרי האלפים**, הם ראשי בתי האב, שבעים זקני ישראל,¹³ אשר כל אחד מהם הנהיג בית אב המונה אלפי נפשות, כפי שניתן ללמוד מגודל השבטים המנויים במפקד העם.

שרי המאות, הם ראשי המשפחות המצומצמות יותר, אשר וודאי התפתחו תחת מנהיגותם של שבעים הזקנים, ושרי העשרות הם ראשי המשפחות הצעירות ממש, אשר כוללים גברים בודדים על טפם ונשותיהם.

לפי פרשנות זו, אין שר האלף ממונה על אלף אנשים כפי שאין שר המאה ממונה על מאה בודדים. אלא כל משפחה משבעים המשפחות נתונה למרות שר האלף, בעוד תתי המשפחות נידונים בפני ראשיהם שלהם, המכונים שרי המאות, וגם הם מפוצלים למשפחות גרעיניות קטנות המונהגות ונשפטות על ידי ראשיהן שרי העשרות.

המספרים העשרוניים, אין מטרתם אלא לבטא את ההיררכיה השבטית, היורדת מן ההנהגה הכללית עד לפרטית.

התבערה והמסה

כאשר היו העם כמתאוננים, וירע בעיני ה', שלח ה' אש ותאכל בקצה המחנה.

חז"ל מוסרים, כי המדובר בקצינים שבמחנה, ראשי העם הם אלו שנספו באותה תבערה. מסורת זו נתמכת בעובדה שנשיאי ישראל אשר ניקבו בשמות בתחילת הספר ובחנוכת המשכן אינם מופיעים עוד לעינינו בהמשך ספר במדבר, ואף בפרשה הבאה בה מפורשים שמות שניים עשר נשיאי שבטים שנשלחו לרגל את הארץ, או במפקד שבפרשת פנחס. אך נראה דבר זה גם מהמשך תיאור העובדות בפרק זה גופו.

העברת ההנהגה מדור לדור, אינה חפה ממתחים. ככל ירושת שררה, ישנם מספר טוענים לכתר ולכל אחד תומכיו. ובכל זאת הסתדרו בחברות השבטיות המסורתיות גם ללא בחירות

¹³ הערת עורך: הביטוי 'ראשי אלפי ישראל' מופיע בתורה פעמיים, בתחילת מניין הפקודים (במדבר א, טז) ובסופו, במצוות החצוצרות (במדבר יד, ד), בשתייהן הוא מכוון ל-12 הנשיאים. גם בספר יהושע (כב, יד והלאה) נאמר על 12 נשיאי השבטים 'איש ראש בית אבותם המה לאלפי ישראל'. לעומת זאת 'שר אלף' מופיע הן בתורה הן בנביא (במדבר לא, יד, שמואל א, ח, יא, שם יח, יג, שם ב, יח, א) כשר צבא מטעם המלך או המנהיג. רק במקרה שלנו שרי האלפים הם שופטים, וידוע לנו שזקני בתי האב היו שופטים. אם נקבל את ההשערה המסתברת ששרי יתרו אינם מינויים חדשים, יתכן לפרש באופן מעט שונה מדעת המחבר, ולומר שאצל יתרו שרי האלפים הם ראשי האלפים, אלא ש'ראשי האלפים' הוא כינוי להנהגה הטבעית, ואילו 'שרי האלפים' הוא כינוי כאשר הם ממונים מלמעלה. אם כן, שרי אלפים הם י"ב הנשיאים, שרי מאות הם שבעים הזקנים ראשי בתי האב, שרי חמישים הם ראשי משפחה מורחבת ושרי עשרה הם ראשי המשפחה המצומצמת. (שב"ש)

דמוקרטייות, מתוך הקבלה המוחלטת של סמכות המנהיג הקודם גם כאשר הוא נפרד מתפקידו בנסיבות סיום חייו.

כך, שבאופן כללי, המנהיג המת ממנה את ממשיכו, בדרך כלל בן או אח, ולעתים בן אח, אשר הוכשר לתפקיד זה מכוח תכונותיו וכישוריו, והטיית אוזן לחכמתו שבעת הימים של מורישו. במקרה שהמנהיג הקודם נהרג באופן פתאומי, לא מן הנמנע שיפרצו מלחמות פוליטיות בין הסיעות השונות התומכות במקורביו, ועם הזמן הדברים מסתדרים, לעתים על ידי פיצול, ולעתים על ידי שהאחד החזק מכניע את יריביו בצורה כזו או אחרת.

אלא שבתבערה, אירע זעזוע עמוק בעם. כל המנהיגים, שבעים במספרם נספו בבת אחת; והמשפחות השונות לא הצליחו להסתדר סביב אלו שהתיימרו להנהיגם. בעוד שכאשר זה קורה בשבט אחד, או במשפחה אחת, עדיין המרקם הסביבתי עומד על חזקתו, כאשר כל השבטים והמשפחות מאבדות את ראשיהן, אף המנהיג הכללי אינו מסוגל להשתלט לבדו על הערבוביה שנוצרה. כאשר הוא רוצה לדבר עם העם, אין הוא יודע עם מי לדבר, מסריו מועברים רק למחצה ולשליש ולרביע, והבוקה והמבולקה שולטים בכל.

הבה ונקרא שוב:

וּתְבַעַר בָּם אִשׁ ה' וְתֹאכַל בְּקִצָּה הַמִּחְנֶה... וְהֶאֱסַפְסַף אֲשֶׁר בְּקִרְבוֹ הַתְּאוּוֹ תְּאוּהָ...
וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בֹּכָה לְמִשְׁפַּחְתּוֹ אִישׁ לְפִתְחָ אָהְלוֹ...

ראשי העם נספו, חלקים נרחבים מן העם מוגדרים עתה כאספסוף, מלחמת פלגים מתרחשת, ובתוך כל זה גוברת התאוה לבשר מתוך תלונות על משה שאין הוא מספק להם את צרכם. כך, כאשר ההנהגה השבטית והמשפחתית נעלמה, אף המנהיג הכללי אינו מסוגל לשלוט באופן שגרתי.

העם בכה למשפחתיו, הוא מפולג ומפוצל, אין לפרט או למשפחה כתובת לפנות אליו, ראשיהם אינם עמהם.

הזעקה הטבעית הפורצת מפי משה במצב כזה, מקבלת מובן:

לָמָּה הִרְעַתָּ לְעַבְדְּךָ וְלָמָּה לֹא מָצַתִּי חֵן בְּעֵינֶיךָ לָשׂוּם אֶת מֹשֶׁה כָּל הָעָם הַזֶּה עָלַי.
הָאֲנֹכִי הִרִיתִי אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה אִם אֲנֹכִי יִלְדְּתִיחוּ כִּי תֹאמַר אֵלַי שְׂאֵהוּ בְּחִיקְךָ כִּי אֲשֶׁר
יִשָּׂא הָאָמֵן אֶת הַיִּנֹּק עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּיו?!

איני ראש האומה כולה, אין אני אלא נושא מטה ההנהגה של לוי ממלא מקום אביו, העם כולו נשמע אלי דרך הזקנים היושבים במועצה לפני, אך כאשר הם אינם עמי, ואינם מעבירים את הוראותיי, מדוע ישמעו לי, איש זר אשר לא ממשפחתם, אשר אינו אבי שבטם, ואף לא ממלא מקומו?!

והוא מסכם:

לֹא אוֹכַל אֲנֹכִי לְבַדִּי לְשֹׂאת אֶת כָּל הָעָם הַזֶּה כִּי כְבֵד מִפְּנֵי.

כפי שהוא לא נשא את העם עד הנה, כך לא יוכל לעשות כן מעתה. משה מעודו לא הנהיג את העם לבדו, עד בוא יתרו שפט את כולם בעצמו, אך עדיין סמכותו בעיניהם נשענה על שבעים הזקנים שקבלוהו עליהם לראש.

על מנת לפתור בעיה זו, נוקט ה' בגישת מינוי חדשנית. תחת להמתין עדי יסתדרו העניינים מעצמם, מה שהיה ניתן לעשות אם הפגיעה הייתה בשבט אחד, אך כאן היה עלול לגרום הרס מוחלט וסופי, יש למנות מידית שבעים זקנים ומנהיגים חדשים.

על מנת להימלט מבעיית המרדנות אשר וודאי תתעורר כאשר ימונו בהוראה מגבוה מנהיגים לכל משפחה, למורת רוחם של מתנגדיהם ותומכי יריביהם, הורה ה' למשה: אֶסְפֶּה לִּי שְׁבָעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵדְעוּ פִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרָיו... אנשים אשר הם מועמדים טבעיים להנהגה, ואשר משה מבקש לראותם במועצתו, אנשים שיש להם תומכים במשפחותיהם ושבטיהם ואינם נשלפים מן האלמוניות אל קידמת ההנהגה; וְיִרְדְּתִי וְדַבַּרְתִּי עִמָּךְ שָׁם וְאֶצְלָתִי מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשָׁמְתִי עֲלֵיהֶם וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ בְּמִשְׁאֵל הָעָם וְלֹא תִשָּׂא אִתָּךְ לְבַדְּךָ. הבחירה האלוקית בהם, אשר תיוודע לכולם על ידי התנבאותם, ולו באופן חד פעמי, תקטע מידית את ההתנגדות להנהגה המוצנחת, ותוך תקופה המשפחות השונות יכנסו למסלול.